

5. Землянская Н. Израиль в кармане : путеводитель / Н. Землянская. – 3-е изд. – Санкт-Петербург : Welcome, 2013. – 252 с.
6. Кіптенко В. К. Туристична політика та програми розвитку туризму в Ізраїлі / В. К. Кіптенко, К. П. Кузьменко // Географія та туризм : наук. зб. / Ред кол. : Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – Київ : Альтерпрес, 2012. – Вип. 18. – С. 175–184.
7. Косолапов А. Б. Туристское страноведение. Европа и Азия / А. Б. Косолапов. – Москва : КНОРУС, 2005. – 400 с.
8. Куда ездят отдыхать сами Израильяне? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.israel-gid.org/5230/>
9. Лучшие клиники в Израиле [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vashaspina.ru/isr/diagnostika-i-lechenie-v-izraile/luchshie-kliniki-v-izraile/#ixzz414fVPJOF>
10. Мандрик І. П. Сучасні особливості розвитку іноземного туризму в Ізраїлі / І. П. Мандрик, Л. В. Поліщук // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Луцьк, 15–16 груд. 2015 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 196–200.
11. Патійчук В. О. Особливості сучасного розвитку християнського паломницького туризму в Ізраїлі / В. О. Патійчук, А. В. Адожина // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали І Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Луцьк, 9–10 жовт. 2014 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. – Луцьк, 2014. – С. 20–25.
12. Пономарев О. В 2015 году поток украинских туристов в Израиль вырос на 4 % / О. Пономарев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://ru.golos.ua/suspilstvo/v\\_2015\\_godu\\_potok\\_ukrainskih\\_turistov\\_v\\_izraile\\_vyiros\\_na\\_4\\_1526](http://ru.golos.ua/suspilstvo/v_2015_godu_potok_ukrainskih_turistov_v_izraile_vyiros_na_4_1526)
13. Сайт Министерства туризма Израиля [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [www.goisrael.ru/](http://www.goisrael.ru/)
14. Шамир Израэль. Израиль. Страна сосны и оливы / Израэль Шамир. – Санкт-Петербург : Амфора, 2010. – 550 с.

**Мандрик Ирина.** Туристическо-страноведческие аспекты развития туризма в Израиле. Рассмотрены особенности развития туризма в Израиле с позиций туристического страноведения. Показаны место и роль туризма в экономике Израиля. Проанализированы динамика и структура туристических потоков. Указаны страны, являющиеся основными поставщиками туристов в Израиль. Охарактеризованы основные виды туризма и самые важные туристические центры страны. Определены основные проблемы и перспективные направления развития туризма в Израиле. Указаны основные направления деятельности Министерства туризма Израиля. Названы основные национальные и региональные программы популяризации туризма в стране.

**Ключевые слова:** туризм, туристическое страноведение, туристический поток, виды туризма, туристический центр, Израиль.

**Mandryk Iryna.** Touristic Cross-cultural Aspects of Development of Tourism in Israel. The features of development of tourism are considered in Israel from positions of tourist country-specific studies. The place and role of tourism are shown in the economy of Israel. The dynamics and structure of tourist streams are analyzed. The countries that are the most suppliers of tourists to Israel are indicated. The basic types of tourism and major tourist centers of the country are described. The main problems and perspective directions of development of tourism are certain in Israel. Main activities of the Ministry of Tourism of Israel are indicated. The main national and regional programs on popularization of tourism in the country are mentioned.

**Key words:** tourism, tourist country-specific studies, tourist stream, types of tourism, tourist center, Israel.

Стаття надійшла до редколегії  
07.11.2016 р.

УДК 338.48:379.85(450)

**Віктор Патійчук**

### **Італія як міжнародний центр православного релігійно-паломницького туризму**

Головна мета статті – дослідження основних релігійно-паломницьких центрів Італії, які стали об'єктами поклоніння для православних християн, у тому числі й українців. У теоретичному плані в праці розкрито суть поняття точкових елементів релігійно-паломницького туризму – пунктів і центрів, а також указано на їхню

---

© Патійчук В., 2016

функціональну паломницьку спеціалізацію та виокремлено основні функціональні види релігійно-паломницького туризму. У практичному сенсі проаналізовано значення релігійно-паломницького туризму для розвитку економіки Італії, а також розглянуто основні сакральні-релігійні центри країни та їхні головні святині, що становлять інтерес для православних паломників. Узагальнено головні проблеми та перспективи розвитку релігійного туризму в Італії.

**Ключові слова:** релігійний туризм, паломництво, паломницький центр, Італія.

**Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність дослідження.** Релігійно-паломницький туризм в Україні набирає все більшого розвитку як у кількісному, так і в просторовому виразі. Туристичні оператори та численні самодіяльні паломницькі служби й центри при монастирях і єпархіях пропонують увесь спектр можливих паломницьких послуг. Постійно розширюється географія паломницьких турів. Найбільш популярними для українських паломників у зовнішньому плані є відомі сакральні об'єкти близького зарубіжжя – Росії, Грузії, Білорусі, Молдови, а також Південно-Східної Європи – Болгарії, Сербії, Румунії та Греції (наприклад свята гора Афон). Звичайно, що пальму першості в міжнародних паломницьких турах для наших співвітчизників здобули поїздки на Святу Землю (сакральні об'єкти Ієрусалиму, Вифлеєму, Назарету, р. Йордан, г. Фавор тощо), а також гора Синай тощо. Проте останнім часом православні паломники із задоволенням відвідують відомі паломницькі центри Західної Європи, для яких є спільне історичне минуле та спільні святині для православної й католицької церков. Таким міжнародним релігійно-паломницьким ареалом, де сконцентровано значну кількість відомих сакральних-паломницьких об'єктів – релігійно-паломницьких пунктів і центрів як місцевого, так регіонального й міжнародного значення, що привертають увагу українських православних паломників у Європі, є Італія. Причому головний православний паломницький центр у ній – це не Ватикан (як світовий організаційно-католицький центр і місце концентрації багатьох спільних святинь для всіх християн) – теократична католицька держава, у якій проживає виключно чернече населення (на зразок православної чернечої республіки на Святому Афоні), а містечко Барі на Південному Сході країни, де перебувають мощі відомого на весь світ подвижника благочестя й молитвеника за всіх християн – святиителя Миколая.

**Аналіз досліджень цієї проблеми.** Різноманітними питаннями релігійно-паломницького туризму з наукових позицій зараз займається багато українських і зарубіжних науковців, зокрема таких, як А. Александрова, А. Бабкін [2], Т. Божук [3], В. Гаворескі, А. Джаковскі, Ю. Кадацька [5], Л. Любіцева [8], Т. Прокопенко [15], А. Самойленко, З. Сапелкіна [17], В. Сенін, Т. Тодер, Т. Христов [19], А. Яцковскі та ін. В основному їхні праці стосуються класифікації рекреаційно-туристичних ресурсів і вивчення ролі культурно-сакральних об'єктів як чинника в розвитку туризму, а також у публікаціях розкрито особливості розвитку паломництва в Україні як на локальному, так і регіональному рівнях [3; 5; 8; 17]. Проте праць, у яких би було досліджено міжнародний туристично-паломницький рівень, а також охарактеризовано закордонні сакральні-паломницькі центри, окрім Росії та Ізраїлю, фактично не існує [2; 15; 19]. Тому розгляд Італії як міжнародного центру православного релігійно-паломницького туризму є актуальним і має практичну цінність.

**Мета статті** – вивчення основних релігійно-паломницьких центрів Італії, які викликають культурно-духовний та паломницький інтерес для православних християн. Основні завдання публікації – характеристика основних християнсько-паломницьких центрів Італії, а також аналіз їхньої діяльності в контексті розвитку православного паломництва в цій країні.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Релігійно-паломницький пункт – сакральний об'єкт (місце або територія), який надає хоча б один вид регулярних паломницьких послуг. У протилежному випадку таким пунктом можна було б уважати будь-яку культурну споруду або інший сакральний об'єкт, який забезпечує (надає) духовні послуги населенню конкретної території. Проте, на нашу думку, лише ті релігійно-паломницькі об'єкти, що надають регулярні паломницькі послуги та приваблюють до себе прочан з інших територій, можуть бути паломницьким пунктом.

Релігійно-паломницький центр – сукупність релігійно-паломницьких об'єктів, що приваблюють до себе значні потоки паломників. Потрібно розрізняти функціональну та територіальну таксономію релігійно-паломницьких центрів. Наприклад, місцеві релігійно-паломницькі центри обслуговують культурно-духовні потреби паломників локального рівня. Регіональні – виконують функції паломницького обслуговування для прочан внутрідержавного рівня, а інколи також сусідніх територій.

Світові релігійно-паломницькі центри приваблюють до себе масові потоки іноземних паломників. Вони виконують роль міжнародних культурно-паломницьких центрів, нерідко поєднуючи своєї рідну релігійну спеціалізацію з функціями адміністративного, промислового, культурного й туристичного центрів країни або регіону. Крім того, у таких центрах існують об'єкти релігійного поклоніння національного та місцевого значення. Святі місця світового й релігійного значення є чинником формування міжнародних паломницьких потоків, а святині локального та місцевого значення створюють переважно внутрішні паломницькі потоки [2].

За геопросторовою ознакою релігійно-паломницькі центри, як і самі тури, можна поділити на локальні, регіональні й світові (міжнародні). Локальним релігійно-паломницьким турам зазвичай притаманні одноденні подорожі, регіональним – короткотривалі, а міжнародним – тривалі та довготривалі [8].

Можна виокремити два основні функціональні види релігійно-паломницького туризму: власне паломницький туризм – це сукупність подорожей із релігійно-духовною метою та релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості [13]. Основними причинами для звернення паломництва можуть бути різноманітні чинники – від звернення таїнств та зіллення душевних і тілесних недуг до пересічної цікавості та досягнення культурно-пізнавальної мети [12].

В останні десятиріччя, завдяки діяльності різноманітних інформаційно-туристичних центрів, релігійно-паломницьких служб та паломницьких центрів, при православних установах налагодилися туристичні поїздки до християнських святинь Західного світу – Тернового вінця Спасителя, частини ризи Богородиці й пелен Богомладенця та глави Іоанна Хрестителя у Франції, мощей вифлеємських царів (волфів) у Німеччині, а також багатьох сакральних об'єктів Італії.

На думку експертів, в Італії добре сформовано та організовано систему прийому туристів, яка спроможна одночасно прийняти 3,6 млн гостей [6]. Іноземних туристів у цю дивовижну країну манять усе різноманіття італійського способу життя і її культурно-духовні надбання. Адже держава багата історичним минулим і його пам'ятками, живописними ландшафтами, видатними творами мистецтва, культурними традиціями й здобутками, релігійними святами, вишуканою модою, цікавою гастрономією, екстравагантністю смаків, стилю життя та вподобань тощо. Для прийому іноземних туристів в Італії добре налагоджено систему їх обслуговування й надання різноманітних супутніх послуг, уключаючи ресторанно-готельні та транспортні види обслуговування відпочивальників. Так, відомі туристичні компанії та ціла мережа туроператорів, котрі представляють їхні інтереси поза межами країни, мають для обслуговування іноземних туристів значний готельний арсенал: 33,3 тис. готелів на 1,8 млн місць; 2,4 тис. кемпінгів і туристичних поселень на 1,3 млн місць; 24,3 тис. приватних квартир, що здаються в оренду (на 252 тис. місць); 6 тис. агротуристських комплексів на 68,4 тис. місць та інших 3,3 тис. одиниць різних форм прийому гостей – 179 тис. місць (апартаменти з декількома власниками, притулки, пансіони, релігійні установи й будинки для прочан) тощо [18]. Як свідчить практика, паломники невивагливі до умов проживання та перебування під час проведення релігійно-паломницьких турів і найчастіше потребують недорогого житла та спрощеної системи обслуговування й спеціального харчування, які повинні враховувати пости та підготовку їх до участі в таїнствах (наприклад сповіді та причастя). Проте останнім часом зростає тенденція до поєднання паломницького туризму із відпочинком, а особливо в категорії заможного населення середнього віку. Такі відпочивальники потребують комфортних умов проживання й додаткових сервісних послуг [16].

Для комфортного відпочинку в Італії функціонує система надання сервісних послуг, уключаючи транспортні. Транспортна мережа та її видовий склад у державі досить розвинуті, а особливо на Півночі й у Центрі країни, де налагоджено швидкісне залізничне, автомобільне та авіаційне сполучення, а також в Італії досить добре сформована та продуктивно працює мережа морського пасажирського транспорту. Окрім того, до послуг відпочивальників у цій державі функціонують супутні види обслуговування іноземних туристів: численні парки й атракціони, центри проведення конгресів; ефективно розвинутий спеціалізований туристичний транспорт; добре оснащені пляжні об'єкти, фунікулери, гірські траси, підйомники тощо. У країні є багато мінеральних джерел, а також для задоволення потреб іноземних туристів працюють численні різноманітні спортивні споруди та розважальні комплекси й дискотеки (стадіони, гімнастичні зали, басейни, ковзанки, велодоріжки, танцювальні зали тощо) та інші туристськорозважальні заклади [18].

Італійська система обслуговування туристів має у своєму розпорядженні велику кількість найрізноманітніших закладів громадського харчування, церков і монастирів, замків та фортець, цирків шапіто й цілодобових критих павільйонів, площ та обладнаних приміщень для проведення громадських видовищних заходів у всі пори року тощо. Туристичні компанії забезпечують своїх клієнтів необхідною інформацією про транспортні послуги та можливості скористатися ними, супроводжують екскурсії підами-перекладачами, забезпечують їх маршрутними картосхемами, прогнозами погоди, календарями виставок і подій, різноманітною рекламною продукцією щодо місцевих традицій, шопінгу, довідниками послуг тощо [1].

За оцінками фахівців, Італію найбільше відвідують туристи з Німеччини, Франції, Австрії, Швейцарії та Іспанії, а також з інших країн Європи, США, Канади й Латинської Америки (останні переважно з релігійною метою). Німецькі туристи займають лідируючі позиції не лише за кількістю, але й за тривалістю перебування. Так, наприклад, за оцінками експертів, німці намагаються продовжити терміни свого перебування в Італії: за турзапрошенням (до двох тижнів) – до одного місяця; за приватним – до одного місяця (термін виїзду протягом 2,5 місяців); за службовим – до одного місяця (термін виїзду протягом 2,5 місяців) [18]. Економічне зростання й спрощення валютного контролю останніми роками сприяли розвитку виїзного туризму. Так, наприклад, італійці подорожують здебільшого в сусідні держави: Францію, Австрію, Німеччину, рідше – в Іспанію, Португалію та Грецію. Порівняно з Францією, іноземний туризм в Італії є більш молодим (за віком туристів), дешевим (за середніми їхніми витратами) [6].

Релігійний туризм в Італії є досить добре розвинутим завдяки наявності на її території значної кількості християнських святинь Ватикану, Півночі – Туринська Плащаниця (частина тканин, у які було обгорнуто тіло Ісуса Христа під час його погребіння та Воскресіння з мертвих), Півдня – мощі святителя Миколая тощо. Щорічно в цю країну прибуває понад 30 млн паломників з усіх країн світу, а особливо з Іспанії, Португалії, Німеччини, Австрії, Великобританії, Мексики, Бразилії, Аргентини й інших країн Південної Америки, Північної Африки, США, Канади, Польщі, Прибалтики, та інших держав і регіонів світу, де сповідують переважно католицизм або його різновиди вигляді унійних церков тощо [11]. Доходи від релігійного туризму в країні, за неофіційними даними, складають 35 % від загальної кількості надходжень від туризму в країні, що є досить суттєвим чинником і стимулом саме для розвитку такого виду туристичної діяльності в цій державі [18].

Цікавими, із паломницького погляду, для православних в Італії є такі сакральні-паломницькі центри та їх святині: місто Турин, де зберігається плащаниця Ісуса Христа; м. Падуя – тут є мощі апостола та євангеліста Луки й відома чудотворна ікона Пресвятої Богородиці, яка була ним написана; у м. Мілан почитають повністю нетлінні мощі його небесного покровителя й патрона – святителя Амвросія Медіоланського та мучениці Наталії, а також у центральному соборі цього міста міститься знаменита фреска «Тайна вечеря» відомого художника Леонардо да Вінчі; у м. Портофіно в однойменному храмі Георгія Побідоносця перебуває велика частина його мощей; а в м. Монтекатіні-Терме міститься чесна глава святої великомучениці Варвари, основна маса мощей якої – у нас на Україні, у Володимирському соборі м. Києва; у найголовнішій святині м. Прато є велика частина Чесного Пояса Пресвятої Богородиці, більшість якого розміщена на Святій Горі Афон (Греція) та частина – у м. Стамбулі (Туреччина); у м. Ортона, у кафедральному соборі на честь апостола Фоми, його чудотворний бюст зі значною частиною його святих мощей; у місті Амальфі в кафедральному соборі – перлині візантійського храмового мистецтва в Італії на честь святого апостола Андрія Первозданного міститься частина його чудотворних мощей; м. Лорето славиться в усьому християнському світі тим, що сюди хрестоносцями в XIII ст. був перевезений Святої Землі Сантуарій – Дім Пресвятої Богородиці, у якому вона отримала від архангела Гавриїла благу звістку про народження Спасителя; у місті Ланчано, що в Центрально-Східній Італії в Сантуарії Євхаристичного Чуда є кришталева чаша зі Святими Дарами, які після літургії у восьмому столітті, внаслідок сумнівів священика, котрий звершував літургію в церкві Сан-Легонції, видимо перетворилися в частини Тіла Господнього та перебувають нетлінними до наших днів; у м. Салерно – мощі святого апостола Матфея; у м. Марселі зберігається ще одна християнська святиня – глава святого преподобного Василя; у м. Анконі покояться мощі святого Кирика тощо.

Північне місто на воді – Венеція – є давнім культурно-історичним центром, де відбуваються відомі карнавали масок. Його покровитель – апостол та євангеліст Марк. У соборі на його честь

(Сан-Марко) зберігається чесна глава Марка, а в грецькій церкві святого Георгія Побідоносця перебуває десниця святителя Василя Великого, у церкві Іоанна Предтечі – значна частина його мощей і мощі святителя Іоанна Милостивого. Венеційська церква на честь святого праведного Захарії має мощі цього святого, що становить значний інтерес для православних паломників.

У місті Болонья (відомому світовому освітньому центрі) розміщено унікальну базиліку, яка об'єднує в собі шість храмових споруд монастирського комплексу на честь священномученика архidiaкона Стефана, які будувалися протягом дев'ятнадцяти століть, починаючи з першого сторіччя нашої ери. Головна святиня цього міжнародного паломницького центру – церква Божої Матері «деї Серві», де перебуває її чудотворна ікона «Семистрільна», яка допомагає пом'якшувати злі серця людей та розкаюватися їм у тяжких гріхах. У цьому місті наявна також православна церква святителя Василя Великого з часточкою його святих мощей.

У місті Генуя перебувають нерукотворний образ Ісуса Христа та чаша (за певними твердженнями), куди зібрано святу кров Спасителя під час його хресних страждань, а також велика частка мощей святого Пророка Іоанна Хрестителя. У місті є святий релікварій (зібрання святинь) із волоссям Пресвятої Богородиці, стопою апостола Варфоломія та іншими святинями. У численних храмах цього міста можна ознайомитися з такими відомими святинями, як десниця святої праведної Анни (матері Пресвятої Богородиці); рука святого апостола Якова Заведеева; таця, на якій було принесено чесну главу святого Іоанна Предтечі після її усікновення з наказу іудейського царя Ірода Молодшого в день його народження, після того, як він пообіцяв за танець своїй прийомній донці Іродіаді віддати все, що вона захоче, остання, підбурювана своєю матір'ю, випросила відрубати голову в Іоанна Предтечі) й ін. святині.

Італійське місто Флоренція славиться відомим витвором сакральньо-архітектурного мистецтва – собором Божої Матері «дель Фьори», який є найбільшою культовою спорудою всього християнського світу, де міститься мощі святителя Зіновія Флорентійського та частка глави Іоанна Златоуста. У ньому є також Баптистерій (хрестильня) на честь святого Пророка й Хрестителя Господнього Іоанна, де шедевром монументального церковного мистецтва є барельєф «Ворота Раю» (т. зв. «східні двері» скульптора Гіберті). У цьому місці розміщена Благовіщенська церква з однойменною чудотворною іконою, що захована у футлярі. У Флоренції є церква святителя Амвросія Медіоланського з часткою його святих мощей та відомою реліквією Крові Господньої, яка утворилася в результаті чуда, що сталося у 1230 р., коли місцевий священник забув після літургії в євхаристичній чаші трохи вина, яке перетворилося на кров Спасителя та перебуває в такому стані вже близько восьми століть. У місті є Руська православна церква Рождества Христова та, за оцінками іноземних мистецтвознавців, найкрасивіший культовий об'єкт зарубіжної Європи – церква Святителя Миколая Чудотворця, які зведені російськими емігрантами після більшовицької революції.

У місті Манопелло розміщується Сантуарій Нерукотворного Спаса Господнього, де міститься «Плат Вероніки» – частина тканини з нерукотворним зображенням Спасителя в терновому вінці. За переказами, він утворився, коли Спаситель ніс святий Хрест на Голгофу для Страсних Страждань, після того, як над ним познущалися та положили на Його Пречисту Голову терновий вінець римські воїни. Одна з місцевих співчутливих жительок, на ім'я Вероніка, зжалилася та обтерла його святе лице своїм платом (полотняною хустиною), на якому й відобразилося святе зображення стражденного лику Господа Ісуса Христа.

Важливий релігійно-паломницький центр Італії – місто Неаполь, де розміщено кафедральний собор святого Януарія, який фахівці відносять до семи чудес християнського світу. У ньому в запаяній колбі зберігається кров цього святого покровителя міста, яка щорічно двічі чудесним шляхом під час богослужінь у руках священника «закипає». У храмах міста місті є мощі святих безсребреників та чудотворців Кіра та Іоанна й інші святині, які становлять паломницький інтерес у християнському світі.

Одним із найпотужніших християнських паломницьких центрів, уключаючи православні святині, є столиця Італії м. Рим, на території якого розміщено Ватикан із багатьма християнськими святинями, такими як собор Святого Петра (мощі св. апостола Петра та св. рівноапостольної Марії-Магдалини, спис Лонгіна тощо); собор апостола Павла на Остийській дорозі (мощі св. апостола Павла та його вериги); Катакомби святого Каліста; монастир на трьох фонтанах (місце, де відтіято голову св. апостола Павла); Гаєта – «Тріснута гора» (природна гора, яка розтріскалася на дві абсо-

лютно рівні й пропорційно точні частини в момент Хресної Смерті Спасителя в Єрусалимі; у 1849 р. тут побудовано «Віа Кручі» – Хресний Шлях на зразок «Віа Долороса» на Святій Землі) із капелою Хреста Господнього з чудотворним дерев'яним Хрестом тощо. Досить цікавим паломницьким об'єктом Риму є собор Божої Матері «Велика» з однойменною чудотворною іконою та яслами Богомладенця, які привезено сюди з Вифлеєму в період Хрестових походів. Знаменитою є також церква Чесного Хреста Господнього, у якій зберігаються три його частини, а також цвях від Животворящого Хреста та тернові голки від Тернового Вінця Ісуса Христа. У місті є частина цікавих артефактів – Святі Сходинки, якими Христос піднімався на суд до Понтія Пілата в його будинок. У Лютеранському соборі Риму зберігаються чесні глави первоверховних апостолів Петра й Павла. У Римській церкві-хрестильні перебувають мощі священномученика Кипріяна та святої мучениці Іустини, які допомагають від чародійства. Тут є також всевітньовідомий театр Колізей, де відбувалися бої гладіаторів і римські язичники масово вбивали перших християн. На Капітолійських пагорбах зведено церкву, де почитають мощі святої рівноапостольної цариці Олени. На Авентійському пагорбі міста розміщено церкву святого Олексія Чоловіка Божого, де почитають його нетлінні чудотворні мощі. У Римі є церква святого мученика Воніфатія з його нетлінними мощами – помічника тих, хто бореться з недугою п'янства й гульвіства та перебувають інші святині «вічного міста» [14].

Однією з найбільш шанованих православних святинь Італії є базиліка святителя Миколая Мірлікійського чудотворця в місті Барі, що на південному сході країни. Мощі цього великого угодника Божого перебувають у нижньому храмі базиліки. У місті є храм-подвір'я Руської православної церкви на честь святителя Миколая, де звершуються щоденні богослужіння. Щочетверга в нижньому храмі базиліки святителя Миколая о 10 год за місцевим часом біля мощей святителя служиться свята літургія, де паломники можуть посповідатися та причаститися. Після літургії відбувається молебень з акафістом до цього угодника Божого. На православну службу прибувають паломники не лише з православних країн, а й з усього християнського світу. Вони, за свідченням очевидців, дуже люблять православний церковний піснеспів і службу. Сюди також приходять місцеві католицькі монахи та прихожани, щоб насолодитися мелодійними православними піснеспівами, і прибувають місцеві паломники з пострадянських заробітчан, яких так багато є не лише в м. Барі, а й по всій Італії. Останніх можна часто побачити в багатьох християнських храмах країни під час поклоніння святиням, а також у православних храмах на літургії. На території сучасної Італії функціонує кілька десятків сучасних православних храмів, які будуються або пристосовані для православних служб у зв'язку з великим заробітчанським напливом наших співвітчизників. За оцінками фахівців, їх в Італії перебуває від 10 тис. до майже 1 млн осіб [4]. Заробітчани просять допомоги в Бога та порятунку для себе й своїх близьких, перебуваючи далеко за межами своєї вітчизни. Автору цієї публікації доводилося неодноразово спілкуватися з такими людьми за кордоном, котрі подалися в заробітчанські мандри із метою покращення свого матеріального становища та задля розв'язання особистих проблем. Останні часто з жалем і сумом сповіщали, що їм, окрім Бога та Його святих угодників, немає вже на кого надіятися, а православна церква чи святині є останньою їхньою надією на порятунок і покращення життя.

Отже, в Італії є досить багато святинь і сакральних-паломницьких об'єктів, які становлять значний паломницький інтерес у православних християн. Керівництво цієї держави докладє значних зусиль, щоб доходи від паломництва в цій країні постійно зростали. Проте в Італії наявна низка проблем щодо організації та проведення православного паломництва як організаційно-економічного, так і юридично-правового характеру. Зокрема, ця держава є членом Євросоюзу і для того, щоб її відвідати, нашим громадянам потрібно мати шенгенські візи, про відмови яких керівництво України говорить давно. Сучасна Італія належить до однієї з найрозвинутіших країн ЄС та світу з відповідним рівнем життя і якістю життя населення, а також ціною політикою на послуги, включаючи туристичні та товари народного вжитку, у тому числі й продукти харчування та послуги ресторанно-готельних закладів, що відповідає середнім доходам держав-членів Європейського Співтовариства. Це для українського туриста, тим паче паломника (за статистикою, більшість їх є неплатоспроможними в розвинутих європейських країнах), викликає певні проблеми фінансового та матеріального характеру. За офіційною статистикою, середня ціна паломницького туру тривалістю 5–10 днів в Італії для однієї особи без візової підтримки та з разовим харчуванням і проживанням у недорогих

готелях становить приблизно 800–1110 євро, що не завжди є доступним для більшості пересічних українських паломників [7; 9; 10].

Тому туроператорам, які працюють на українському туристично-паломницькому ринку та забезпечують організацію й проведення таких турів, на нашу думку, потрібно звернути увагу на можливість здешевлення таких турів і вжити заходів щодо запровадження спеціальних пропозицій для не досить заможних соціальних паломницьких категорій населення. Окрім того, їм потрібно організувати пошук договірних систем у зарубіжному туристично-ринковому просторі для укладання комплексних угод для обслуговування спеціальних соціально-паломницьких турів і забезпечити можливість здешевлення перевезення паломників, оскільки майже половина вартості паломницьких турів витрачається на транспортне обслуговування та проживання паломників, які можуть бути здешевлені за рахунок пошуку постійних фірм-партнерів у перевезенні та готельному обслуговуванні паломників тощо. На нашу думку, значну фінансову частку витрат на організацію й прийом паломників могли б покрити різноманітні благодійні організації та церковні структури. Перебування наших громадян в Італії має також певні негативні політико-ментальні відтінки й психологічні установки з боку окремих представників італійського населення у ставленні до наших громадян як до соціально несприятливих, злочинно-небезпечних та ніби нижчих соціальних верств населення. Із боку місцевих італійських кримінальних прошарків є певні загрози стосовно українських туристів у вигляді частих крадіжок грошей, документів, їхнього особистого майна й шахрайства.

Ще одним специфічним аргументом, який стримує наплив православних паломників в Італію, є релігійна установка щодо ставлення до спільних святинь, які перебувають під католицькою опікою в питаннях відмінностей у догматичці, богослов'ї та складних історичних стосунках, виходячи із яких, православним вірянам потрібно чітко дотримуватись установлених правил і вимог, щоб не впасти в гріх ересі та екуменізму.

Доречно також для відповідальних осіб за забезпечення таких паломницьких поїздок співпрацювати з церковними структурами з приводу специфіки поклоніння релігійним об'єктам (як відомо, у більшості католицьких храмів не допускається фізичного контакту зі святинями, тоді як у православ'ї до них прийнято прикладатися – цілувати й торкатися до них). Окрім того, у католицьких церквах, на відміну від православних, у яких паломникам можуть спеціально відкривати храми та допускати до святинь у них для поклоніння в будь-який час, тоді як у католиків діє чітка система строгих графіків відвідування святинь, які досить часто не експозиціонуються (не виставляються або не піддаються огляду) одночасно, а лише за окремоті.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Отже, Італія – один із найбільших центрів релігійного туризму у світі. Вплив релігійного туризму на економіку країни суттєвий, він забезпечує розвиток, насамперед самих релігійних центрів і територій, де розміщені видатні християнські святині. Останні щороку приваблюють значну кількість православних паломників, які її відвідують, або релігійних туристів із пізнавальною метою. Головними районами православного паломницького туризму в країні є Північний Схід, а також Центральна Італія та південне місто святиителя Миколая – місто Барі. Проте великий наплив паломників і туристів в Італії має й багато негативних наслідків: значне забруднення пляжів і вулиць стародавніх міст; з'явилася загроза збереження творів мистецтва; збільшилася кількість дрібних злочинів та правопорушень на вулиці й у громадських місцях; зросла чисельність ісламських мігрантів та мусульманських кварталів у регіонах країни (особливо після «арабської весни» 2010–2013 рр., а також постійно прибувають біженці із Сирії й інших територій, де тривають бойові дії); збільшилася чисельність концентрації населення в промислово розвинутих містах Півночі та Центру країни, а також зросла загроза терористичних актів тощо. Досвід розвитку паломницького туризму в Італії є корисним для України й потребує подальшого наукового дослідження.

#### *Джерела та література*

1. Акордтур: Італія всі тури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.akkord-tour.com.ua/store.php/category\\_id/106/land\\_id/11/lang/ua](http://www.akkord-tour.com.ua/store.php/category_id/106/land_id/11/lang/ua).
2. Бабкин А. В. Специальные виды туризма / А. В. Бабкин. – Ростов н/Дону : Феникс, 2008. – 252 с.
3. Божук Т. Релігійний туризм : термінологічний словник-довідник / Т. Божук. – Львів : Укр. бестселер, 2010. – 152 с.
4. Гаттуччо Наталія. Заробітчанство українців в Італії на жіночих плечах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/story /2009/06/printable/090602\\_zarobitchany\\_italy\\_oh.shtml](http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/story /2009/06/printable/090602_zarobitchany_italy_oh.shtml).

5. Кадацька Ю. А. Релігійний туризм в Україні / Ю. А. Кадацька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tourism-book.com/books/book-29/>.
6. Как путешествовать в Италии? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.preobrazenie.ru/travel-italy.php>.
7. Как совершить паломничество в Италию? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kovceg.ru/foreign/italy>.
8. Любіцева О. О. Паломництво та релігійний туризм : [навч. посіб.] / О. О. Любіцева, С. П. Романчук – Київ : Альтерпрес, 2011. – 416 с.
9. Паломництво до православних святинь Італії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pilgrims.in.ua/>.
10. Паломницькі тури в Італії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mouzenidis.ua/tours>.
11. Паломничество в Италию [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bel-orientir.ru/tours/detail/it-p.html>.
12. Патійчук В. О. Специфіка класифікації релігійно-паломницьких турів / В. О. Патійчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Серія : Географічні науки. – Луцьк : Вежа-Друк, – 2015. – № 14 (315). – С. 36–48.
13. Патійчук В. Функціональні особливості організації релігійно-паломницького туризму / В. Патійчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Серія : Географічні науки. – Луцьк : Вежа, – 2015. – № 15 (316). – С. 33–45.
14. Паломництво до православних святинь Італії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pilgrims.in.ua/>.
15. Прокопенко Т. Экономико-географический и исторический аспекты развития религиозного туризма / Т. Прокопенко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lib.ua-ru.net/cont/30171.html>.
16. Релігійний туризм стає популярнішим у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.religion.in.ua/news/foreign\\_news/1415-religijnij](http://www.religion.in.ua/news/foreign_news/1415-religijnij).
17. Сапелкіна З. П. Релігія і культура. Релігійний туризм : навч. посіб. / З. П. Сапелкіна. – Київ : Вид-во Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2012 р. – 220 с.
18. Туризм в Італії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.geograf.com.ua/italy/542-italy-tourism>.
19. Христов Т. Т. Религиозный туризм : учеб. пособие / Т. Т. Христов. – 4-е изд., испр. – Москва : «Академия», 2008. – 288 с.

**Патійчук Віктор.** *Италия как международный центр православного религиозно-паломнического туризма.* Головною метою статті є дослідження основних релігійно-паломницьких центрів Італії, які є об'єктами поклоніння для православних християн, в тому числі і українців. В теоретичному плані в статті розкрито суть поняття точечних елементів релігійно-паломницького туризму – пунктів і центрів, а також вказано на їх функціональну паломницьку спеціалізацію і виділені основні функціональні види релігійно-паломницького туризму. В практичному сенсі проаналізовано значення релігійно-паломницького туризму для розвитку економіки Італії, а також розглянуті основні сакральні-релігійні центри країни і їх головні святині, які представляють інтерес для православних паломників. Обобщено головні проблеми і перспективи розвитку релігійного туризму в Італії.

**Ключевые слова:** релігійний туризм, паломництво, паломницький центр, Італія.

**Patiychuk Victor.** *Italy as an International Center of Orthodox Religious-pilgrimage Tourism.* The main purpose of the article is to study the major religious and pilgrimage centers of Italy, which are objects of worship for orthodox christians, including Ukrainians. In theoretical terms, the article reveals the essence of the concept of point elements of religious-pilgrimage tourism – points and centers, as well as stated on their pilgrimage of functional specialization and the basic functional types of religious-pilgrimage tourism. In a practical sense –the value of religious-pilgrimage tourism for economic development of Italy is analyzed, as well as the basic sacral and religious centers of the country and their main shrines that are of interest to Orthodox pilgrims are examined. The main problems and prospects of religious tourism in Italy are generalized.

**Key words:** religious tourism, pilgrimage, pilgrimage center, Italy.

Стаття надійшла до редколегії  
22.11.2016 р.